

**BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARI TADQIQOTCHILIK
FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MODELII**

Rajabova Nodirabegim Komilovna
Osiyo xalqaro universiteti dotsenti (PhD)

Ushbu maqolada maktab o'quvchilari va umumta'lim maktablari va oliy o'quv yurtlari talabalarining tadqiqot faoliyatini tashkil etishning ilg'or pedagogik tajribasini tahlil qilish asosida, uni modellashtirish va pedagogik eksperiment, o'quvchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish modeli keltirilgan. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari tadqiqotchilik faoliyatini rag'batlantirishga yordam beradigan asosiy pedagogik shartlar va ularning modellari yoritilgan.

Kalit so'zlar: *boshlang'ich sinf o'qituvchisi, tadqiqotchilik faoliyati, modellashtirish, ehtiyoj, qiziqish, rag'batlantirish, motiv.*

Аннотации: *В данной статье представлена модель педагогического исследования, моделирующая организацию исследовательской деятельности студентов, основанная на анализе передового педагогического опыта организации исследовательской деятельности школьников и студентов общеобразовательных школ и вузов. Описаны основные педагогические условия и их модели, которые помогут будущим учителям начальных классов стимулировать исследовательскую деятельность.*

Ключевые слова: *учитель начальных классов, исследовательская деятельность, моделирование, потребность, интерес, мотивация, мотив.*

Abstract: *This article presents a model of pedagogical research, modeling the organization of research activities of students, based on the analysis of advanced pedagogical experience in the organization of research activities of schoolchildren and students of secondary schools and universities. The main pedagogical conditions and models that will help future primary school teachers to stimulate research activities are described.*

Keywords: *primary school teacher, research activity, modeling, need, interest, motivation, motive.*

Talabalarning tadqiqot faoliyatini tashkil etishni o'rganish tizimli yondashuv nuqtai nazaridan maqsadga muvofiqdir, bu esa ushbu ijtimoiy-pedagogik hodisani to'liqroq tahlil qilishga imkon beradi. Psixologik va pedagogik tadqiqotlarning tahlili talabalarning tadqiqot faoliyati pedagogik jihatdan tashkil etiladigan va boshqariladigan jarayon ekanligini, rag'batlantirish esa har qanday tashkilot va boshqaruvning ajralmas komponenti ekanligini tasdiqlashga imkon beradi.

Talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirishning mohiyati shaxsning ehtiyoj-motivatsion sohasini rivojlantirishda yotadi va uning ehtiyojlari va faoliyat motivlarini shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini pedagogik rag'batlantirish tadqiqotimizning asosiy tushunchalaridan biri ekanligini hisobga olib, umuman olganda, inson faoliyati stimullarini tavsiflovchi ba'zi tushunchalar va atamalarni belgilab olaylik. Bularga ehtiyojlar, qiziqishlar, motivlar va rag'batlar kiradi.

Ehtiyoj psixologik tushuncha sifatida, insonning etishmayotgan narsaga bo'lgan ehtiyojini boshdan kechirishni anglatadi. Bunday ehtiyojni boshdan kechirish odamda o'ziga mos ichki qiziqishni uyg'otadi, uni harakatga undaydi.

Talabalarni tadqiqot faoliyatiga rag'batlantirish zarurati ortidagi navbatdagi bo'g'in - bu qiziqish. "Qiziqish - bu ijobiy his-tuyg'ular bilan bo'yalgan va inson faoliyatiga hayajonli xarakter beradigan motivatsiya bosqichidan o'tgan ehtiyoj". Qiziqishning rag'batlantiruvchi roli shundan iboratki, unga asoslangan faoliyat va bir vaqtning o'zida erishilgan natijalar, sub'ektda quvonch, hissiy yuksalish va qoniqish hissini keltirib chiqaradi, bu esa uni faoliyatni namoyon qilishga undaydi.

Qiziqish ko'pincha odamni ma'lum yo'nalishda harakatga keltiradi va shu bilan faoliyat motivi vazifasini bajaradi.

Talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatining boshqa harakatlantiruvchi kuchi - motivlardir. Ular ma'lum bir tarzda ongli ravishda qo'yilgan va oqlangan maqsadga asoslangan faoliyatga shaxsning sub'ektiv munosabatini ko'rsatadi. Ilmiy adabiyotlarda «rag'batlantirish» tushunchasi tez-tez va noto'g'ri «motiv» bilan aniqlanadi, unga asl rag'batlantiruvchi kuch ma'nosi berilgan.

Rag'batlantirish va motivlarning to'g'ri ta'riflari 60-yillarning boshlarida N.D.Levitov va K.K.Platonov tomonidan berilgan. K.K.Platonov stimul - bu faoliyat motivini tashkil etuvchi tashqi olamning ta'siri, motiv esa - inson faoliyatining ichki stimuli: fikr, hissiyot, bu odamning ijtimoiy mohiyati namoyon bo'ladi, deb hisoblagan.

Shunday qilib, rag'batlantirish - bu harakat uchun ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ob'ektiv rag'batlantirish, motiv - bu qo'zg'atuvchi sabab bo'lgan harakatning shaxsiy asoslanishi, ya'ni sub'ektiv xarakterdagi rag'bat, uning kuchi uning ijtimoiy qimmatli mazmuni oshishi bilan ortadi.

Tizimli yondashuv nuqtai nazaridan, o'quvchilarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish - bu ob'ekt, stimulyatsiya sub'ekti va atrof-muhit sharoitlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir tizimi, buning natijasida talabalarning tadqiqotning turli shakllarida ishtirok etish ehtiyojlari va motivlari ishlab chiqiladi va boyitilgan.

O'quvchilarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish tizimining markaziy figurasi, shubhasiz, talabadir, ularsiz rag'batlantirish yo'q va bo'la olmaydi. Bu talaba manfaati uchun amalga oshiriladi, uning tadqiqot faoliyatiga bo'lgan munosabatidagi o'zgarishlarga ko'ra, bu jarayonning samaradorligi tekshiriladi. Talabalarning qiziqish darajasi va tadqiqot faoliyatida ishtirok etishidan qat'iy nazar rag'batlantirish ob'ekti barcha talabalar bo'lishi kerak.

Butun jamiyat, uning ijtimoiy institutlari (universitet, pedagogik va talabalar jamoalari, ularning o'zini o'zi boshqarish organlari, oila va boshqalar) va ma'lum bir

shaxsning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish sub'ekti rovida bu universitet o'qituvchilari yoki boshqa shaxs).

Bizning tadqiqotimizda aynan universitet o'qituvchisi talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirishning asosiy mavzusi sifatida qaraladi (uning xususiyatlari va unga qo'yiladigan talablar quyida keltirilgan). Bizning tadqiqotimizda aynan universitet o'qituvchilari va talabalari tadqiqotini davom ettiradigan assotsiatsiya mavzusini o'z vaqtida ochib berishadi.

Talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish tizimining uchinchi komponenti - bu o'quvchilarni tadqiqot faoliyatiga jalb qilishni ta'minlaydigan o'qituvchilar va boshqa fanlarning maqsadi, tamoyillari, mazmuni, tashkiliy shakllari, usullari va vositalarining birligi. Bu rag'batlantiruvchi sub'ektlar o'quvchilarning tadqiqot faoliyatiga qiziqishi va ishtirokini namoyon etish, tadqiqot va tajriba bilan shug'ullanish ehtiyojini rivojlantirish va mustahkamlash uchun imkoniyatlar yaratadigan vositalar va usullar tizimi.

O'quvchilarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirishni biz pedagogik tizim deb bilganimiz uchun, uning tizimni tashkil etuvchi omili nima degan savolga javob berish kerak. R.X. Shakurov maqsadni har qanday psixologik tizimning tizimni tashkil etuvchi komponenti deb hisoblaydi. Shunday qilib, u biz taklif qilayotgan modelni tizimlashtiradigan asosiy komponent. Maqsad o'quvchining ilmiy-tadqiqot faoliyatiga jalb qilinishi orqali uning kasbiy malakasini oshirishga ko'maklashish.

Maqsad o'rganilayotgan jarayonning tizimni tashkil etuvchi komponenti sifatida uning yaxlitligini ta'minlaydi. O'qituvchilar faoliyatining asosiy maqsadi - o'quvchilarning ilmiy faolligini rag'batlantirish, ularning kasbiy rivojlanishining omili sifatida qarashdir.

Keng ma'noda talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish va rivojlantirishdan maqsad ham kasbiy ma'lumotli mutaxassislarning ilmiy tayyorgarligini oshirish, ham iqtidorli yoshlarni aniqlashdir.

Maqsadga muvaffaqiyatli erishish uchun bir qator vazifalar hal qilinishi kerak, ularning asosiylari:

- o'quvchilarning tadqiqot qobiliyati va tadqiqotga tayyorligini shakllantirish diagnostikasi;
- talabalarga tadqiqot asoslarini o'rgatish; o'quvchilarni ijodiy ilmiy ishlarga tayyorlash va tayyorlashning organik birligini amalga oshirish;
- talaba yoshlarning shaxsiy ijodiy qobiliyatlarini ochib berish va amalga oshirish uchun sharoit yaratish;
- ilmiy va pedagogik faoliyatga qobiliyat va xohish ko'rsatgan iqtidorli yoshlarni tanlash;
- konstruktorlik ishi ko'nikmalariga ega bo'lgan, ishlab chiqarishda aniq ilmiy va amaliy chora-tadbirlarni malakali ishlab chiqaradigan va o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalariga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash;

• o'quv mashg'ulotlari va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarining integratsiyasini ta'minlash;

• talabalarning ilmiy ishlanmalari natijalarini viloyat korxonalarida joriy etilishini ta'minlash.

Modelning navbatdagi komponenti - oldinga qo'yilgan maqsadga erishish va tanlangan vazifalarni hal etish uchun pedagogik faoliyatni tashkil etishni belgilaydigan naqsh va tamoyillardir.

Ma'lumki, pedagogik jarayonning asosiy qonuni yosh avlodlar tomonidan katta avlodlarning ijtimoiy tajribasini o'zlashtirishini ta'minlashdir. Bu qonuniyatlar sifatida namoyon bo'ladigan aniq qonunlar bilan chambarchas bog'liq.

Talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish o'qituvchining ta'lim faoliyatining mazmunli tomoni bo'lganligi sababli u, birinchi navbatda, ilmiy qonunlarda yetarlicha to'liq o'rganilgan, asoslangan va tavsiflangan ta'limning umumiy qonunlari, tamoyillari va qoidalariga bo'ysunadi. o'quv adabiyoti. E'tibor bering, olimlar va amaliyotchilar juda ko'p didaktik naqshlarni aniqladilar, masalan, faqat I.P. Podlasogo darsligida 70 dan ortiq turli xil o'qish naqshlari berilgan. Bu talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish modellarini asoslash vazifasini ancha osonlashtiradi.

Biz qonuniyatlarni hodisalar yoki ularning alohida komponentlari o'rtasida ob'ektiv ravishda mavjud bo'lgan o'zgarmas tizim hosil qiluvchi aloqalar va munosabatlar deb hisoblaymiz.

Talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish jamiyatning ob'ektiv ehtiyojlari va qiziqishlari bilan belgilanadi, bu ishlab chiqarishga mutaxassislarni tayyorlashda va fan uchun - bu uning birinchi va eng umumiy namunasi. Bu jarayonning ijtimoiy shartlanishi maqsadlar, vazifalar, mazmun, talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish vositalari, uning samaradorligini belgilaydigan sharoitlarda namoyon bo'ladi.

Xulq-atvor va shaxsiyatni rivojlantirishda voqelikni oldindan aks ettirishning ahamiyati haqidagi P.K. Anoxinning g'oyasini inobatga olgan holda, shuni aytishimiz mumkinki, o'quvchilarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish samaradorligi ma'lum darajada ular o'qish zarurligini qanchalik anglashlariga bog'liq. bu turdagi faoliyatda va ularning nuqtai nazarini bog'lash. Bu talabalarning ilmiy -tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish jarayonining yana bir muntazamligi. Har qanday insoniy faoliyat, uning maqsadlari, usullari, natijalari uning ongida oldindan dasturlashtirilgan, bu faoliyatni boshqaradi va rag'batlantiradi. Sizning istiqbollaringizni ko'rish, muvaffaqiyat quvonchini sinab ko'rish, ijobiy his -tuyg'ularni uyg'otish, ichki faollik va shaxsiy rivojlanishni rag'batlantirish. Aynan shuning uchun tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish talabalarning o'sish istiqbollari haqidagi tasavvurlari uchun qulay shart -sharoitlar yaratishni va ularga erishish yo'lida muvaffaqiyat quvonchini tushunishni o'z ichiga oladi.

Har bir universitet o'qituvchisi talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish, birinchi navbatda, talabalarning umumiy ta'limi va rivojlanishining diagnostikasi natijalariga, ularning bunday o'qishga tayyorligi va qobiliyatiga asoslanganligini yaxshi tushunadi. -Demak, nafaqat o'quvchilarni tadqiqot faoliyatiga jalb qilish natijalarining o'tgan davrda (maktab, o'rta maktab) ular bilan qanchalik shug'ullanganiga bog'liqligi haqida, balki boshqa qonuniyat - qaramlik haqida ham gapirishga asos bor. Universitet natijalariga ko'ra, talabalar universitetda ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb qilingan.

O'z navbatida, universitetda o'qitish amaliyotini, universitetdagi o'z ish tajribasini tahlil qilish, ta'limning rivojlanayotgan va muammoli xususiyatini ta'minlab, talabalarda tadqiqot qobiliyatlarini shakllantirish muvaffaqiyatining shartlilikiga e'tiborni qaratishga imkon beradi. Amaliyot ishontiradi: talabalar tadqiqot faoliyatiga qanchalik to'liq va yaxshiroq jalb qilinsa, uning samaradorligi shuncha yuqori bo'ladi. Va aksincha, faoliyatni noto'g'ri tashkil qilishda, talaba passiv ijrochi yoki befarq ishtirokchi bo'lib qolganda, u tegishli fazilatlarini rivojlantiradi, chunki harakatsizlik ham o'ziga xos faoliyat turidir.

Turli universitetlar talabalarining tadqiqot faoliyatidagi ishtirokini tahlil qilish uning qonuniyatlaridan biri - tadqiqot faoliyatining kasbiy yo'nalishiga bog'liqligini ajratib ko'rsatish imkonini beradi. Talabalar tomonidan tadqiqot mavzusi va muammolarini tanlash va belgilashda ularning talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun foydaliligi nuqtai nazaridan ularning dolzarbligiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish samaradorligi ko'p jihatdan uni tashkil etish usullari va usullariga bog'liq. -Ular bilan o'quvchilarning muvaffaqiyati o'rtasida to'g'ridan -to'g'ri bog'liqlikni topish qiyin emas. Shunday qilib, biz talabalar tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish natijalarining uni tashkil etish vositalari va usullariga bog'liqligi kabi naqsh haqida gapirishimiz mumkin.

Hech shubha yo'qki, talabalarning ilmiy loyihalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishi ularning ilmiy-pedagogik rahbarlik sifatiga bog'liq.

Shubhasiz, talabalarning tadqiqot faoliyati asosan ularning shaxsiy faoliyati bilan belgilanadi. Demak, agar kasbiy yo'nalishdagi tadqiqot jarayonida talaba uning predmeti sifatida harakat qilsa va ma'lum bir faoliyat darajasini namoyon qilsa, bu tadqiqot faoliyatiga ham, tanlangan kasbga ham doimiy qiziqishning shakllanishiga olib keladi.

Talabalarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirishda ko'p narsa ularning o'qituvchilar bilan to'g'ri munosabatlariga bog'liq. Universitet o'qituvchilari, talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari rahbarlari bilan muloqot talabalarning tadqiqot faoliyatini eng muhim vositasi va rag'batlantiruvchi vositasidir, shuning uchun u qanchalik keng va oqilona bo'lsa, talabalar tadqiqot faoliyatiga shunchalik qiziqadi. Bu ham o'quvchilarning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish modellaridan biridir. Ushbu muntazamlikni hisobga olgan holda, o'quv jarayonini qurishda, ilmiy tadqiqot sub'ektlari o'rtasida gumanistik o'zaro ta'sir muhitini yaratish muhim ahamiyatga ega.

Talaba uchun qiziqarli bo'lgan va o'qituvchining qiziqish doirasiga to'g'ri keladigan tadqiqot yo'nalishi va mavzusini birgalikda aniqlash, o'qituvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro yordamda tadqiqot muammosini ochish bo'yicha ish kursini tashkil etish muhimdir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, talabalarning tadqiqot faoliyatiga bo'lgan qiziqishi muallifning tanlov kurslarini o'qish, ilmiy bilimlarning istiqbolli va ustuvor yo'nalishlari bo'yicha o'z tadqiqot natijalarini taqdim etish orqali osonlashadi. Shunday qilib, o'quv jarayonida izlanish motivatsiyasining barqarorligi, hayot davomida ta'limning doimiyligi va ijodiy faoliyati misollari ko'rsatiladi.